

LA PREMSA DE SANT ANDREU DE PALOMAR

L'origen de la premsa escrita a Sant Andreu de Palomar cal vincular-la a la figura de Marià Brossa i Arnó, mestre que l'any 1868, enmig dels ressons de llibertat de la revolució que destronà Isabel II, fundà la «Revista Andresense», que era un «*Semanario de intereses locales del Pueblo de San Andrés de Palomar*». Impresa en tamany foli (quatre fulls) incloïa el santoral, màximes i notícies locals. Assolí almenys vint-i-cinc números i no arribà a l'any de vida; la seva redacció estava ubicada a, l'aleshores, carrer de l'Ordre (Ignasi Iglésias), número 60.

Després d'aquest primer intent no coneixem cap altra publicació fins deu anys més tard. De nou Marià Brossa engegà un «*Semanario de noticias generales y de intereses locales de esta población*» anomenat «El Faro Andresense»; era el 21 de juliol de 1878, la redacció es situà a la plaça del Comerç, 4 i els exemplars eren venuts al preu de dos rals.

«El Faro Andresense», amb vuit fulls, incloïa publicitat a les seves pàgines a més de notícies, poesies, endevinalles i també una novel·la per entregues, gènere molt al gust de l'època. La que publicà es titulava «El Bandido de las Lagunas». En arribar al número vint, per la festa major, modificà la capçalera tot il·lustrant-la; també en les seves pàgines veiem la crítica de l'alcalde andreuenc, Pau Ribó, contra els primers intents annexionistes per part de Barcelona.

En arribar el número cinquanta-cinc del 2 d'agost de 1879, «El Faro Andresense» informava als seus lectors que tancava per uns dies; realment emmudí per sempre, però a partir d'aquell moment, amb més o menys intermitències, Sant Andreu gaudí sempre més de premsa pròpia.

Contra la tendència que entretant poblacions catalanes amb un pes demogràfic paral·lel a Sant Andreu assolien publicacions estables, de llarga tradició i durada, aquí la premsa fos sempre discontinua, amb grans altibaixos quan no modesta, i ensems no poques vegades vinculada a poblacions de la rodalia.

De la dècada dels vuitanta de la centúria dinovena, podem esmentar «Las Afueras de Barcelona» (1887-1893), de tendència republicana i vinculada als partidaris d'Emilio Castelar, ex-president de la Primera República, amb redaccions a Gràcia, Sant Andreu, Sant Gervasi, Horta i seu central a Sant Martí de Provençals.

Anterior a aquesta, hauríem d'esmentar «La Antigua Unión» (1880-1882) la qual havia estat un dominical que es declarava «Revista semanal de los intereses morales y materiales de San Martin de Provensals, Gràcia, San Andres de Palomar y Horta». Tenia la redacció andreuencal al carrer de Cases Noves (Gran), 99 i vincles amb els periòdics barcelonins «El Vigilante» i «El Debate», arribà, almenys, als cinquanta-quatre números.

«La Defensa Andresense» (1888-1889) tenia vuit fulls i igualment es proclamava «Periodico semanal consagrado a la defensa de los intereses morales y materiales del pueblo de San Andres de Palomar». Malgrat el seu nom i la vocació andreuena, la redacció estava al Portal de l'Àngel, 15 de Barcelona i era dirigit per Esteve Balaguer.

Del mateix tarannà que les revistes esmentades són: «El Eco de las Afueras» (1884), «El Nuevo Intingulis» (1884), «El Látigo» (1878), «El Monitor de las Afueras» (1885-1889), «La Voz de las Afueras» (1885) o «La Unión de los Pueblos» (1886-1887), editada a Sant Martí i que canvià de nom en diverses ocasions, anomenant-se «La Unión Martinense» o «La Moralidad y La Justicia».

El nom de «unión» i de «afueras», que portaven la majoria d'aquestes publicacions, ja deixa entreveure en els seus editors o bé mentalitat agregacionista, o bé unionista enfront dels interessos de Barcelona per absorbir les seves poblacions.

També val a dir que l'extensa relació que Mossèn Clapés fa en les seves «Fulles Històriques de Sant Andreu de Palomar», en algun cas no es correspon a una publicació merament andreuena; un altre cas de confusió l'hem vist recentment en «La Pluma de Oro», esmentada i catalogada com a publicació impresa, es tracta en realitat d'una revista manuscrita per Joan Alcoberro i Carós, subtitulada en el seu número catorze com «*el más antiguo de la prensa estudiantina*». Casos semblants de revistes manuscrites els coneixem força, «El Arco Iris» (1891) el feia Joan Aguiló o «La Ilustración» (1890), Rosa Llambí.

La dècada dels noranta ve marcada per «El Fomento Andresense» (1892-1893), on col·laboraven figures com Mossèn Andreu Cullell, Ignasi Iglésias o Joan Vila Sallarès; entretant i contemporani a les Bases de Manresa, apareixia «La Bandera Catalana» (1892-1893) «Periodic setmanal il·lustrat, literari, festiu i de notícies» que assolí tretze números, essent el primer semanari íntegrament en català publicat a Sant Andreu. El fundà Manel Ximeno i Planes i hi col·laboraven Ignasi Iglésias i Isidor Martínez i Roig.

Del mateix 1892 data el primer «Full Dominical» de la parròquia andreuena i també el de la de Santa Eulàlia de Vilapiscina. «Glòria» va ser una revista literària del col·legi dels Pares de la Sagrada Família, que es publicà a Sant Andreu durant els anys 1894-1896, continuant-se després a l'escola que la congregació tenia al terme de Les Corts de Sarrià. Va continuar publicant-se fins l'arribada de la guerra el 1936.

Encara d'aquesta dècada podríem afegir-hi «El Heraldo de las Afueras» (1893), del mateix tarannà que els de l'època anterior, el mateix que una altra publicació anomenada «El Popular».

En arribar la data de l'annexió de Sant Andreu de Palomar a Barcelona, no s'editava a la població cap revista i, en canvi, a Sant Martí o a Sants tenien bones publicacions. Des d'aquella premsa local no hi havia una oposició ferma a l'annexió, simplement s'entrava en matisos condicionats a fer-se en condicions favorables per als pobles. Si això és vàlid per a l'any 1897, en l'anterior intent seriós de 1889 l'oposició, mitjançant la lletra impresa, havia estat més decidida. Respecte a la premsa barcelonina, tots els diaris en cantaren les excel·lències d'haver engrandit la ciutat. Tots, exceptuant la premsa republicana que entra en algun matís, o si per cas cal buscar-hi posicions netament contràries, les haurem de trobar en la satírica «L'Esquella de la Torratxa», de llarga existència, igual que en les pàgines de «El Diluvio», republicà i anticlerical que anys després seria dirigit per l'andreuenc Jaume Bossa, fill del pioner del periodisme a Sant Andreu.

Dèiem més amunt el poc arrelament que tenia la premsa local a Sant Andreu. En el

moment de l'annexió, demogràficament era més o menys com Reus, Tarragona, Lleida o Mataró, i més gran que Girona, Vilanova i La Geltrú, Tortosa, Badalona, Sabadell, Terrassa, Sitges, Rubí, Vic, Granollers, Vilafranca o Caldes de Montbui i, mentre aquestes poblacions havien assolit una premsa arrelada i estable, que ara en algun cas ha arribat a centenària, aquí la premsa local no pogué fer fortuna.

Del que diem se'n lamenta Mossèn Clapés a les seves «Fulles Històriques» i malgrat indicar que a Sant Andreu es llegia premsa, atribuïa el fracàs al poc interès que despertaven entre els andreuencs les qüestions locals.

Poques setmanes després del real-decret d'annexió, el 4 de juliol de 1897 apareixia «El Distrito Noveno» que s'autodeclarava «Revista semanal de literatura, avisos, noticias, teatros y anuncios. Dedicada a la defensa de sus intereses morales y materiales». Aquesta publicació demostra un canvi de mentalitat; es feia a la impremta Asmarats, la primera que com a tal existí a Sant Andreu, i en ella hi féu els primers articles el futur regidor, Josep Cararach i Mauri.

«El Distrito Noveno» publicà trenta-cinc números i a poc de desaparèixer, amb sol·lució de continuïtat, n'agafà el relleu «Vida Autònoma», fundada pel mateix Mossèn Joan Clapés i sostinguda íntegrament mitjançant subscripcions. A redós d'aquesta publicaren Isidor Martínez, Josep Alcoberro, Cararach, Enric Seguí i molts d'altres, els quals col·laborarien a partir de 1904 en la transformació de la publicació titulada «Autonomia», de la qual el mateix Alcoberro en fou el primer director. «Autonomia» era el portaveu del Centre Popular Catalanista, entitat que després es vinculària a la Lliga Regionalista; sortia mensualment i arribà fins a la data de 1923 en què la féu desaparèixer la Dictadura del general Primo de Rivera. És en el moment d'escriure aquestes ratlles la publicació andreuenc de més llarga durada.

El referent històric des de començaments de segle fins als anys vint és inevitablement, doncs, «Autonomia», amb les reserves naturals pel fet de pertànyer a una determinada formació política, però és que en aquesta època, totes les altres publicacions que apareixien i desapareixien

Portada del "Faro Andresense" de l'any 1879. (AMDSA, Hemeroteca)

també hi estigueren, en alguna o altra manera, de vinculades a entitats de caire polític o cultural.

«Rayo de Luz», aparegut el 1905 era el butlletí de l'Ateneu Obrer, una entitat en aquells temps bastant lliurepensadora, quan no amb juntes simpatitzants amb els republicans de caire radical. «Germanor» (1904) (tornaria a sortir una altra amb aquest nom el 1914) era del Casino Andresense i s'edità a la primera època a la tipografia de L'Avenç a Barcelona, per la vinculació dels seus editors (Iglésias, etc.) a aquell grup.

«Joventut obrera» (1920), malgrat el títol es tracta d'una revista confessional dels Josefins, com «El Lliri» (1913) ho era dels Lluïsos. També hi ha el «Butlletí Mensual del Centre Moral Eulalienc» (1910) o del mateix any el «Foment Regional de La Sagrera», amb articles en català, castellà i esperant. «El Cor del Poble» (1912) es defineix com «setmanari d'esquerra catalana»

Punt i a part mereix el «Butlletí de la Biblioteca Pública» (1912-1918), gratuït, de gran qualitat, obra personal i meritòria de Mossèn Clapés i Corbera. Igualment hem de considerar «Flamell» (1922-1924), portaveu dels Pomells de Joventut reprimits per Primo de Rivera, o «L'Estel» (1922-1923) «periodic quinzenal independent d'art, sports, teatre mundial, notícies amb secció d'anuncis dels millors(sic) industrials i portaveu defensor dels interesos de Sant Andreu de Palomar», costava 30 cèntims, contenia setze pàgines amb força il·lustracions.

Encara d'aquella mateixa època podem afegir-hi «Obra Cristiana» (1922), efímera i pertanyent al «Casal Catòlic» i una revista pionera en el seu camp, titulada «Gol» (1923) i dedicada al món esportiu dels equips dels ex-pobles d'Horta, Sant Martí i Sant Andreu.

A manera de conclusió direm que la premsa andreuca del darrer quart del segle XIX i primer del XX, la que precedeix i segueix a l'annexió, és de vida efímera, salvant el cas d'«Autonomia» que gaudí de longevitat. La primera etapa, l'anterior a 1897, la premsa està impulsada per grups amb interessos particulars, que mantenen l'edició valent-se de lletraferits locals i que passades les eleccions o aconseguit el fi pel qual la crearen, influida l'opinió pública, la deixen de sostenir i mor d'immediat per manca de recursos.

L'època posterior al 1897 la qüestió canvia, la política i les coses municipals ja no es couen a Sant Andreu ni als pobles del voltant, sinó a Barcelona, i són els mateixos diaris barcelonins els que assumeixen la funció d'influir sobre els andreuencs i són publicacions estables.

L'augment de població que sap llegir i un major interès cultural, porta a moltes entitats a impulsar la seva pròpia publicació de difusió i relació, així difícilment podem parlar de premsa local en aquest període, en el sentit estricte de la paraula. Totes d'aquestes revistes a la pràctica no abasten gaire més enllà, ni ho pretenen, que la pròpia entitat que les edita.

Per acabar, una darrera consideració del temps històric que ens ocupa: Sant Andreu de Palomar tenia al començament del període de què parlem uns deu mil habitants i a finals, cap als anys vint, uns quaranta mil. El veïnatge amb Barcelona, la difusió de la seva premsa, regular i forta, amb la inclusió de no poques notícies i comentaris que afectaven a Sant Andreu i pobles veïns, era suficientment important com perquè ningú no s'arrisqués a emprendre l'aventura d'una nova publicació. Possiblement aleshores com ara, tothom veié clar que qualsevol intent seriós de competir contra els mitjans de la gran Barcelona estava destinat al fracàs.

ELS AUTORS.

COORDINADOR

MARTÍ CHECA ARTASU

Llicenciat en Geografia i història per la U.B (1994).Diplomat en Direcció i Gestió d'organitzacions no lucratives, per la U.Ramon Llull (1996), Postgrau Urbanisme, Història i Ciutat per la UPC (1995) i postgrau en Gestió i polítiques culturals per la U.B. (1997).

Des de 1993, s'interessa per la història local dels barris de Barcelona com a eina de dinamització sociocultural. Ha organitzat diverses exposicions: *El Congrés: 40 anys de la història d'un barri* (1994-95), *Sempre ha estat així* (1995), etcº Ha publicat diversos articles i comunicacions sobre temes relacionats amb el patrimoni, la història local i l'urbanisme. Ha participat com autor a diverses publicacions entre les que destaquen: *La Sagrera, del Rec Comtal al TGV* (1997), *De Sant Andreu a Barcelona, 100 anys creant futur* (catàleg d'exposició) (1997) i *Sant Andreu de Palomar, més que un poble* (1998). És vocal de la Junta del Centre d'Estudis Ignasi Iglésias. Actualment, està preparant la seva tesi doctoral : *L'acció del catolicisme social en el problema de l'habitatge a Catalunya (1950-1995)*.

AUTORS

MERCEDES ARROYO HUGUET.

Doctora en Geografia Humana per la Universitat de Barcelona. Col.laboradora en investigacions del Grup Geocrítica del departament de Geografia humana de la U. de Barcelona. Especialitzada en l'estudi del desenvolupament de les xarxes de serveis, i especialment en la de gas. Ha publicat diversos articles relacionats amb aquest tema. Entre les seves publicacions cal destacar: *La industria del gas en Barcelona (1841-1933). Innovación Tecnológica, articulación del territorio y conflicto de intereses*. Barcelona, Ediciones del Serbal, 1996. Obra que ha estat guardonada amb el Premi Ciutat de Barcelona - Durán i Sampere de història de la ciutat. Ajuntament de Barcelona, 1996. I per la que obtingué una menció especial al premi Bonaplata en l'apartat d'Estudis, el 1996.

RAMÓN BACARDIT SANTAMARIA.

Llicenciat en filologia catalana per la Universitat Autònoma de Barcelona. Estudiós del teatre català del segle XIX. Actualment, realitza el doctorat sobre la figura d'Angel Guimerà. Ha publicat i presentat diversos articles i comunicacions a revistes i congressos d'història.

HECTOR CALVET I POMÉS.

Llicenciat en periodisme per la Universitat Autònoma de Barcelona. Ha treballat als diaris: Menorca i Avui. Ha col.laborat en diverses revistes d'àmbit local. Actualment, és el cap de premsa del Sindicat de Metges de Catalunya.

MERITXELL CASADESÚS INSA

Llicenciada en geografia i història per la U.B, especialitat Història de l' Art. Vocal de la Junta del Centre d' Estudis Ignasi Iglésias. Ha participat en l'organització de diverses exposicions i esdeveniments culturals de diferent caràcter. Ha publicat diversos articles i comunicacions sobre temes històrics i participat en diverses publicacions entre les que destaca *De Sant Andreu a Barcelona, 100 anys creant futur* (catàleg d'exposició) (1997) i *Sant Andreu de Palomar, més que un poble* (1998). Entre els seus treballs de recerca destacar la seva tesi de llicenciatura sobre l'orfebreria barcelonina del segle XVI. Actualment, està preparant la seva tesi doctoral sobre aquesta mateixa temàtica. També, ha realitzat treballs sobre els oficis tradicionals en vies d'extinció. Actualment, és ajudant de coordinació científica de l'obra *Art de Catalunya*, Col.labora en la realització del Corpus de manuscrits il.luminats de l' Institut d' Estudis Catalans. Darrerament, ha participat a la publicació: *Sant Andreu de Palomar, més que un poble* (1998).

NÚRIA CASAS i SOLER.

Llicenciada en Història moderna i contemporània per la U. de Barcelona. Tècnica de l'àrea de cultura de l'Ajuntament de Barcelona, Actualment, treballa al Museu d'Arts, Indústries i Tradicions Populars. Coautora de *Barcelona Monumental i Art i espais urbans* de la sèrie de llibres titolats *Passejant per Barcelona*. d'Ed. Proa. Ha presentat diversos articles i comunicacions a revistes i Congressos d'història, museologia i Antropologia. Ha estat impulsora de diversos treballs de recerca i iniciatives relacionades amb la catalogació, difusió i coneixement del patrimoni etnològic i cultural de la ciutat de Barcelona.

CÈLIA CAÑELLAS & ROSA TORAN.

Doctores en història per la Universitat Autònoma de Barcelona. Catedràtiques d'ensenyament secundari. Han col.laborat a: *La formació de l' Eixample de Barcelona*, 1992 i als Diccionari i Atlas d' Història de Catalunya d' edicions 62 i *Aportacions a la Història de Molins de Rei*, Abadía de Montserrat, 1992.

Entre les seves publicacions cal destacar: *La política cultural de l' Ajuntament de Barcelona*, 1982; *El col.legi de metges de Barcelona i la societat catalana del seu temps 1894-1994* i *El personal polític de l' Ajuntament de Barcelona, 1876-1921*, Barcelona, 1996. Han publicat i presentat diversos articles i comunicacions a revistes i congressos d'història especialitzades sobre política i societat barcelonines a l' etapa de la restauració.

PILAR GIMENO BARONA

Llicenciada en Història general i Postgrau Industrialització i creixement econòmic a la Catalunya Contemporània per la U.B. Actualment, és Catedràtica Geografia i Història de l' I.B. I.E.S. Dr. Puigvert.

GRUP D'HISTÒRIA DE NOU-BARRIS-CAN BASTÉ.

Està integrat pels llicenciats en història M. Carmen Ariza Domingo, Neus González Monfort, Marta Grau Serrat, Manel Martín i Pascual i Julià Rodríguez Camara., s' està centrant en l'estudi i la recerca de la història de l'actual districte de Nou Barris. Ha organitzat el I cicle de Conferències

d'història de Nou Barris « del despertar al trencament» Amb els seus treballs de recerca han participat al V Congrés d'història de Barcelona. Centenari de les agregacions municipals, 1897-1997. (desembre 1997). Darrerament han publicat un dossier recopilatori al voltant d'aquestes temàtiques.

MANEL MARTÍN I PASCUAL

Llicenciat en Geografia i història per la UAB. Master en història contemporània per la UAB. Diplomatura universitària en ensenyament d' EGB, per la UAB. Professor d'ensenyament secundari. Vocal de la Junta del Centre d' Estudis Ignasi Iglésias. Membre del grup d'història Nou Barris-Can Basté. Autor de diversos treballs de recerca, articles i comunicacions a congressos d'història. la seva tasca historiogràfica gira bàsicament entorn a l'abastament d'aigua a Barcelona. Entre els seus estudis destaca *La lluita per l'aigua a la Barcelona del segle XIX. el Rec Comtal, 1822-1879*, UAB, 1994, Inèdit. Actualment, prepara la seva tesi doctoral sobre el proveïment d'aigua a Barcelona a finals del segle XIX i inicis del s.XX.

EDUARD NAVARRO DOMÈNECH.

Llicenciat en Història contemporània per la Universitat Autònoma de Barcelona. Actualment, realitza el doctorat sobre la temàtica de l'obrerisme. Ha publicat i presentat diverses comunicacions i articles a revistes i congressos d'història. Ha participat a la publicació: *Sant Andreu de Palomar, més que un poble* (1998).

JOAN PALLARÉS I PERSONAT.

Documentalista. Ha publicat i presentat diversos articles i comunicacions a revistes i congressos d'història. Cal destacar la seva implicació en diferents projectes i activitats relacionades amb la història local al Vallès Oriental, El Penedès, a la Terra Alta i el Barcelonès. Actualment, col.labora amb diverses publicacions de premsa escrita, així com en programes de radio. La seva darrera publicació ha estat: *La lluita d'un poble: 25 anys de l' associació de veïns de Sant Andreu de Palomar* (1997). Ha estat guardonat amb el premi Sant Bernat de literatura excursionista pel treball: *Els molins hidràulics del Moianès i de la Riera de Caldes* (1996). Membre del Grup Vers. Altes des d'on ha coordinat i ha estat autor de la publicació: *Sant Andreu de Palomar, més que un poble* (1998) Actualment, és conseller del districte de Sant Andreu

JORDI RABASSA I MASSONS.

Llicenciat en Història a la Universitat de Barcelona, Forma part de l'èquip de redacció del Sant Andreu de cap a Peus. Vocal de la junta del Centre d' Estudis Ignasi Iglésias. Actualment prepara un estudi en profunditat sobre la personalitat i l'actuació de Josep Cararach i Maurí. Membre del Grup Vers. Altes des d'on ha coordinat i ha estat autor de la publicació: *Sant Andreu de Palomar, més que un poble* (1998)

PERE SOLÀ I GUSSINYER.

Professor titular d' Història de l' educació. Departament de Pedagogia sistemàtica i social de la Universitat Autònoma de Barcelona. Autor de diverses publicacions relatives al món de l' associacionisme. Entre les que cal destacar: *Història de l' associacionisme català contemporani. Barcelona i les comarques de la seva demarcació*. Departament de Justícia, 1993, Barcelona., *Cultura popular, educació i societat al nord-est català*, Girona, 1983. i *L'esclafament de l' associacionisme lliure a Catalunya en temps de Franco*, Barcelona, 1996. Ha publicat i presentat diversos articles i comunicacions a revistes i congressos d' història.

MERCÈ TATJER I MIR

Doctora en Geografia per la U. de Barcelona. Catedràtica de l' E. U. de formació de professorat d' EGB. Àrea de Ciències Socials de la Universitat de Barcelona. Autora de diverses publicacions entre les que cal destacar *La Barceloneta del segle XVIII al Pla de la Ribera*. Barcelona 1985 (1973), *Urbanització Meridiana*, Barcelona, 1995 i *Trinitat Nova*, Barcelona, 1995. També, ha col.laborat en diverses obres conjuntes: *Història de Barcelona* (1994), *Passat i present de Barcelona, material per l' estudi del medi urbà* (1991), *Les tres xemeneies*. (1994), *Els barris de Barcelona* (1998). Ha coordinat la publicació : *El port de Barcelona, 100 anys d' activitat 1836-1936*. Ha participat en la redacció del Inventari i proposta de catalogació del patrimoni arquitectònic històric artístic del Dte. d' Horta-Guinardó (1992) i en el Inventari de patrimoni arqueològic industrial del Port vell de Barcelona coordinat pel Museu d' Història de la Ciutat (1994). Ha estat membre del Grup EARHA (Equip d' assessorament per la rehabilitació d' habitatges).